

De Grote Waterval in Park
Sonsbeek in Arnhem,
aangelegd in 1826.

Groen erfgoed in stedelijk groen

Historische stadsparken, plantsoenen en ander groen erfgoed zijn vaak geliefde plekken voor allerlei vormen van gebruik. Dat brengt recreatieve druk met zich mee en het erfgoed kan schade oplopen. Hoe zorg je voor een goede bescherming, niet alleen wettelijk maar ook in de beheerpraktijk?

Groen erfgoed is een verzamelnaam voor aangelegde tuinen en parken die we vanwege hun cultuurhistorie willen behouden voor de toekomst.¹ In steden zijn dit bijvoorbeeld openbare parken en plantsoenen, begraafplaatsen en voormalige vestingwerken. Veel groen erfgoed is beschermd, als gemeentelijk of rijksmonument. Rijksbeschermd erfgoed is opgenomen in het Rijksmonumentenregister

van de Rijksdienst voor het Cultureel erfgoed (RCE). De bescherming is vastgelegd in de Erfgoedwet samen met de Omgevingswet. In de meeste gevallen is de gemeente het bevoegd gezag. Dat betekent dat de gemeente de vergunning (al dan niet) verleent met de zogenoemde rijksmonumentenactiviteit en ook zorg draagt voor het toezicht bij de uitvoering van het werk.

Ontoereikend beheer

Adequate wettelijke bescherming van groen erfgoed is één ding, het in de praktijk zorgvuldig beheren is wat anders. In veel reguliere beheersystemen voor openbaar groen wordt groen erfgoed niet als zodanig herkend en gefaciliteerd. Bij bomen van hoge leeftijd wordt wel rekening gehouden met veiligheid en ecologische waarden, maar dat die boom ook deel uitmaakt van een historische aanleg en daarmee bepalend is voor het historisch beeld van het park, staat zelden in een beheerplan.

Bij de aandacht voor het dagelijks beheer wil de instandhouding van de monumentale waarden van een park er nog wel eens tussendoor glippen. Een verwilderd heesterperk wordt vervangen door gazon, een

CASUS ROTTERDAM, HET PARK

Veel gemeenten hebben een dubbele verantwoordelijkheid voor de instandhouding van hun groene erfgoed; als beschermer in relatie tot de monumentenwetgeving en als beheerder/eigenaar. Zo werd de gemeente Rotterdam tussen 1851 en 1870 eigenaar van gronden en een voormalige buitenplaats om hier een stadspark in te richten. De bekende tuinarchitecten J.D. en L.P. Zocher maakten de eerste ontwerpen voor het Park. In de daarop volgende anderhalve eeuw werd het Park regelmatig aangepast aan het actuele gebruik zoals voor de eerste Floriade in Nederland in 1960. In 2010 werd het Park aangewezen als Rijksmonument en volgde een grote renovatie die nog gaande is.

Prent van het Park (Rotterdam) uit de periode 1854-1859.

dode boom elders ingeboet en een olifantenpaadje wordt in halfverharding dogetrokken. Zo verandert langzaam maar zeker de oorspronkelijke aanleg en wordt de authenticiteit en daarmee de monumentale waarde van het park aangetast. Vooral bij grotere aanbestedingen wordt de aanwezige kennis en de vaak jarenlange ervaring van het beheer niet altijd goed geborgd.

Allerlei activiteiten dus mogelijk schade

De openbare ruimte is een schaars goed waarin met verschillende belangen rekening gehouden moet worden. Historische

Monumentale beuk op begraafplaats Groenesteeg in Leiden.

stadsparken zijn bij uitstek plekken voor allerlei activiteiten, variërend van sporten en wandelen met de hond tot en met festivals, buitenexposities en concerten.

De ervaring leert dat er bij activiteiten en evenementen regelmatig wat mis gaat. Het gebruik van zwaar materieel kan rijsporen veroorzaken in gazon en op paden. Het veroorzaakt ook verdichting van de bodem wat een aanslag is op eventuele boomwortels, stinzenplanten² en het bodemleven. De directe schade is nog wel te herstellen maar de indirecte schade wordt soms pas na jaren zichtbaar. Met eenvoudige maatregelen en goede afspraken zoals het opstellen van locatieprofielen is veel schade te voorkomen.

**De ervaring
leert dat er bij
evenementen
regelmatig wat
mis gaat**

Belangrijk voor het beheer van groen erfgoed is om te weten wat de waarde van het park is; zowel de historische als de ecologische en gebruikswaarde. Een tuinhistorisch onderzoek brengt de ontstaansgeschiedenis en de historische gelaagdheid van een park in beeld. Op basis daarvan wordt een relevante beheervisie opgesteld en een beheerplan uitgewerkt. Door te weten wat je in huis hebt, kun je er beter voor zorgen.

Kennis, ervaring en inzet van vrijwilligers

Beheer van groen erfgoed vraagt om specifieke kennis en ervaring, zowel bij de voorbereiding als bij de uitvoering van werkzaamheden. Het is belangrijk om binnen een organisatie een brede, algemene kennis van omgang met groen erfgoed te hebben. Kennis over regelgeving en subsidiemogelijkheden, maar ook over onderhoud van de aanwezige beplanting. In een goed beheerplan, gebaseerd op tuinhistorisch en ecologisch onderzoek, wordt al veel kennis vastgelegd. Regelmatige monitoring en rapportage draagt bij aan het *up-to-date* houden ervan. Bij het

uitzetten van opdrachten voor beheer zijn aanvullende eisen aan opdrachtnemers te stellen zoals ervaring met werken in groen erfgoed.

In enkele parken en begraafplaatsen werken vrijwilligers actief mee aan het onderhoud. Zo wordt de historische begraafplaats Groenesteege in Leiden al jaren onderhouden door een vaste groep enthousiaste vrijwilligers. Naast het samen buiten werken, is de historie van het park een stimulans voor hun betrokkenheid. En naast het uitvoeren van het onderhoud vormen ze de ogen en oren van het park. Het komt de leefbaarheid en sociale veiligheid ten goede. Een goede samenwerking met de gemeentelijke uitvoeringsorganisatie en het uitwisselen van kennis is voor zulke vrijwilligersgroepen essentieel.

Beheer en gebruik van richtlijnen

Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg (ERM) is een platform voor monumenteneigenaren, gemeenten en organisaties, onderzoekers, plannemakers en uitvoerders. Samen werken zij

praktijkgericht aan de kwaliteit bij onderhoud en herstel van rode (gebouwen) en groene monumenten, de historische tuinen en parken.

De stichting beheert een aantal richtlijnen die van toepassing zijn voor groen erfgoed. In de Richtlijnen Tuinhistorisch Onderzoek (URL (Uitvoeringsrichtlijn) 6001) wordt beschreven waaraan een goed onderzoek moet voldoen en hoe hiermee tot een zorgvuldige waardestelling wordt gekomen. De richtlijn Hovenierswerk historische tuinen en parken (URL 6010) beschrijft de gewenste uitvoeringspraktijk van onderhoud en herstel. De richtlijnen worden gebruikt bij opdrachtverstrekking en als kennisdocument tijdens de uitvoering. Er is ook een beoordelingsrichtlijn Groen Erfgoed. Op basis hiervan kunnen uitvoerende groenaanpakkers of hoveniers gecertificeerd worden. Zo voldoen zij aantoonbaar aan de gestelde kwaliteitseisen. *

Wilt u meer weten over groen erfgoed in stedelijke groen en hoe je daarmee omgaat?

NETWERKDAG GROEN ERFGOED VOOR GEMEENTEN

Met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) werkt ERM aan de ontwikkeling van kennis. In dat kader organiseren zij op 30 september 2025 de jaarlijkse netwerkdag van Groen Erfgoed voor Gemeenten. Op deze dag wisselen beheerders van groen erfgoed praktische kennis en ervaringen uit, ieder jaar op een andere locatie. Een van de samenwerkingspartners is Stads-
werk. Dit jaar vindt de netwerkdag plaats in het Park in Rotterdam en op het programma staan presentaties over onder andere het Park in Rotterdam, het Singelpark in Leiden en de Landgoederenzone in Rijswijk.

Kom dan op woensdag 24 september 2025 naar het Future Green City ideeëntheater op de Vakbeurs Openbare Ruimte in de Jaarbeurs Utrecht. Daar houdt Ruurd van 10.30-11.00 uur een presentatie over dit onderwerp. Ook zeer de moeite waard: de presentatie 'Groen erfgoed beweegt mee', van Natascha Lensvelt (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), ook op 24 september, maar dan van 13.00-13.30 uur.

Alle richtlijnen met aanvullende informatie zijn te vinden op www.stichtingerm.nl/kennis-richtlijnen. En via www.stichtingerm.nl/nieuwsbrieven kunt u zich inschrijven voor de nieuwsbrief van ERM.

Noten

1. Ga naar rce.webgis.nl/nl/map/groen-erfgoed voor een interactieve overzichtskaart van groen erfgoed in Nederland. En ga naar www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/rijksmonumentenregister om het Rijksmonumentenregister te raadplegen.
2. Stinzenplanten: soorten die zijn ingeburgerd en vervolgens verwilderd. Ze komen veel voor in pastorietuinen, landgoederen, boerenhoven en dergelijke.

Het Julianapark in Bolsward.